

Η ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΛΗΘΗ

Η Περσία, η χώρα που τη δεκαετία του 1930 άλλαξε επισήμως το όνομά της σε Ιράν, είναι το λίκνο ενός αρχαίου πολιτισμού που ανάγεται στην 1η χιλιετία π.Χ. Ωστόσο, παρότι βρίσκεται εγγύτερα στην Ευρώπη απ' ό,τι η υπόλοιπη Ασία, και στους αρχαίους χρόνους είχε στενές, αν και συνήθως εχθρικές, σχέσεις με τους Έλληνες και τους Ρωμαίους, για την Περσία γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα. Στο πέρασμα των αιώνων κυκλοφόρησαν στη Δύση συλλογές περσών ποιητών, όπως η μετάφραση του *Ρουμπαγιάτ του Ομάρ Καγιάμ* από τον Έντουαρντ Φιτζέραλντ, όμως τέτοια εγχειρήματα αντιμετωπίζονταν σε μεγάλο βαθμό ως εξωτικός απόηχος της μυστηριώδους Ανατολής.

Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι η Περσία αντιπροσώπευε, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ιστορίας, τον «άλλο», τον ασιατικό πολιτισμό, που ήταν ριζικά διαφορετικός από τον ελληνορωμαϊκό, ο οποίος αποτέλεσε τη βάση όπου στηρίχθηκαν η ανάπτυξη της Ευρώπης και η διαμόρφωση της κουλτούρας της. Στο πλαίσιο αυτό, ο «άλλος» υπήρξε πάντοτε εν πολλοίς άγνωστος, συχνά ενοχλητικός και συνήθως επικίνδυνος. Στο διάβα της ιστορίας η σχέση του με τους Ευρωπαίους ήταν κατά κανόνα σχέση σύγκρουσης. Η Περσία υπήρξε η πρώτη χώρα που υιοθέτησε τον ρόλο του εχθρού, γύρω στα μέσα της 1ης π.Χ. χιλιετίας, ενώ εκείνοι που πρώτοι ανέδειξαν στην αρχαία Ευρώπη πόσο διαφορετικοί ήταν οι Πέρσες ήταν οι εχθροί τους, οι Έλληνες.

Με την άνοδο του ισλάμ τον 7ο αιώνα, η ιδέα ότι η Ανατολή ενσαρκώνει τον «άλλο» αναθερμάνθηκε, ενώ απέκτησε και μια νέα, θρησκευτική διάσταση. Στη νέα αυτή διάσταση της Ανατολής εντασσόταν πλέον ο ισλαμικός κόσμος στο σύνολό του, ο οποίος βέβαια περιλάμβανε και την Περσία.

Πολλούς αιώνες αργότερα, η εξερεύνηση των θαλάσσιων δρόμων προς την Ανατολή από τους πρώτους δυτικοευρωπαίους θαλασσοπόρους οδήγησε στην ανακάλυψη ότι περιπλέοντας τη νότια Αφρική διανοιγόταν ένας δρόμος προς την Ινδία. Συνέπεια της ανακάλυψης αυτής τον 16ο αιώνα ήταν ότι η Μέση Ανατολή, που έως τότε αντιπροσώπευε σε μεγάλο βαθμό για τους Ευρωπαίους την ιδέα της «Ανατολής», έγινε πλέον μια μεθόριος και η προσοχή στράφηκε προς τα ανατολικά της. Η κατάσταση άλλαξε και πάλι με τη διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, το 1868, καθώς ο νέος θαλάσσιος δρόμος που ένωνε τη Μεσόγειο με την Ερυθρά Θάλασσα αναζωογόνησε το ενδιαφέρον για την περιοχή. Όμως για τους Ευρωπαίους, που τότε είχαν εμπορικές επαφές κυρίως με τη Νότια και την Ανατολική Ασία, η Μέση Ανατολή ήταν απλά και μόνο μια ενδιάμεση περιοχή απ' όπου περνούσε ο νέος, συντομότερος δρόμος προς τις περιοχές εκείνες, μια περιοχή χωρίς ιδιαίτερη σημασία. Στα τέλη του 19ου αιώνα, η θέση της Μέσης Ανατολής, της Περσίας συμπεριλαμβανομένης, στον νέο αυτοκρατορικό κόσμο που είχαν δημιουργήσει οι Ευρωπαίοι ήταν εντελώς περιθωριακή. Όμως στις αρχές του 20ού όλα αυτά άλλαξαν, ως απόρροια μιας σημαντικής τεχνολογικής εξέλιξης, της εφεύρεσης της μηχανής εσωτερικής καύσης, που μέχρι τα μέσα του αιώνα επρόκειτο να αντικαταστήσει τα περισσότερα υφιστάμενα κινητήρια μέσα. Η νέα αυτή μηχανή χρησιμοποιούσε ως καύσιμο το πετρέλαιο. Παρότι αυτό αντλούνταν σε διάφορες περιοχές, κυρίως στη νότια Ρωσία, οι σχετικές ποσότητες αποδείχτηκαν, για πολλούς λόγους, ανεπαρκείς. Οι έρευνες για πετρέλαιο εντατικοποιήθηκαν και σύντομα ανακαλύφθηκαν τεράστια κοιτάσματα στη Μέση Ανατολή. Τα πρώτα εντοπίστηκαν από τους

Βρετανούς στην Περσία και αμέσως συστάθηκε η Αγγλο-Περσική, κατόπιν Αγγλο-Ιρανική, Εταιρεία Πετρελαίου. Η εταιρεία αυτή κατασκεύασε κατόπιν ένα τεράστιο διυλιστήριο στο Αμπαντάν, στα νότια παράλια της χώρας, απ' όπου δεξαμενόπλοια άρχισαν σύντομα να μεταφέρουν πετρέλαιο στη Βρετανία. Έτσι, το ενδιαφέρον για την Περσία αναβαθμίστηκε. Αυτήν τη φορά είχε να κάνει με την αξιοποίηση του συγκεκριμένου φυσικού πόρου, καθώς το πετρέλαιο είχε ζωτική σημασία για τη Βρετανία προκειμένου να διατηρήσει τη θέση της ως ηγετικής αυτοκρατορικής δύναμης στον κόσμο. Η εκμετάλλευση του πετρελαίου προς όφελος της Βρετανίας θεωρούνταν θεμελιώδους σημασίας, γι' αυτό και ήταν απαραίτητο να διασφαλιστεί ότι η Περσία θα ανήκε σταθερά στη βρετανική σφαίρα επιρροής. Απότοκη αυτών των επιδιώξεων ήταν η αναζωογόνηση του ενδιαφέροντος για την περσική γλώσσα, που οδήγησε αναπόφευκτα και στη γνώση —όχι όμως και σε ουσιαστική κατανόηση— της ιστορίας, των παραδόσεων και της λογοτεχνίας της χώρας. Ενώ η Περσία δεν αποτέλεσε ποτέ τμήμα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, πέρασε γρήγορα στη βρετανική σφαίρα επιρροής. Η μεγαλύτερη αυτοκρατορία του αρχαίου κόσμου έγινε πλέον ένα μικρό τμήμα στην ευρύτερη σφαίρα επιρροής της μεγαλύτερης αυτοκρατορίας των νεότερων χρόνων.

Τούτη η περίοδος υποτέλειας διήρκεσε το μεγαλύτερο διάστημα του 20ού αιώνα. Η αυλαία της έπεσε με την άνοδο της ισλαμικής ιδεολογίας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν ήδη πάρει από τη Βρετανία τη σκυτάλη της κυρίαρχης δύναμης στη Μέση Ανατολή, μολονότι το Ιράν εξακολούθησε να αποτελεί τον μεγαλύτερο προμηθευτή πετρελαίου της Βρετανίας. Το 1980 γεννήθηκε η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν και το καθεστώς υποτέλειας στη Δύση τερματίστηκε διαμαίως. Η Ισλαμική Δημοκρατία ήταν εξ αρχής εχθρική απέναντι στη Δύση και αμέσως εκδήλωσε τη φιλοδοξία να αναδείξει και πάλι τη χώρα σε παγκόσμια δύναμη. Τον 21ο αιώνα το όραμα αυτό περιλάμβανε ακόμη και το ενδεχόμενο να

γίνει το Ιράν πυρηνική δύναμη. Οι εξελίξεις αυτές προκαλούσαν ανησυχία στη Δύση, καθώς ενέτασσε το Ιράν στις δυνάμεις εκείνες οι οποίες θα μπορούσαν να απειλήσουν την παγκόσμια τάξη πραγμάτων.

Αν και το νέο Ιράν εξακολουθούσε να αποτελεί μέρος του ευρύτερου ισλαμικού κόσμου, ο οποίος σπαρασσόταν από τις δικές του εντεινόμενες εσωτερικές αντιθέσεις, διατηρούσε εντούτοις μια μοναδική θέση. Είχε τα δικά του διακριτά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, που το διαφοροποιούσαν από την αραβική κουλτούρα η οποία κυριαρχούσε στο μεγαλύτερο τμήμα της υπόλοιπης Μέσης Ανατολής, ενώ είχε επίσης αναπτύξει και τη δική του ιδιαίτερη εκδοχή του ισλάμ. Τούτη η σιιτική εκδοχή, την οποία οι κυρίαρχοι σουνίτες Άραβες δεν αποδέχτηκαν ποτέ, ήταν ένας από τους παράγοντες που πάντα διαφοροποιούσαν το Ιράν από τους γείτονές του. Ωστόσο, η διαμόρφωση των ιδιαίτερων γνωρισμάτων της χώρας ανάγεται κατά κύριο λόγο στους προϊσλαμικούς χρόνους, σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα ακόμη και στον αρχαίο της πολιτισμό. Πολλά απ' αυτά τα ανέδειξε εκ νέου η Ισλαμική Δημοκρατία και έχουν ενσωματωθεί στην ιδιαίτερη δομή της. Τούτο το βιβλίο εξετάζει τον αρχαίο πολιτισμό της χώρας και το πώς η μνήμη του πολιτισμού αυτού παρέμεινε ζωντανή ανά τους αιώνες. Μολοντί πρόκειται κατά μία έννοια για έναν «χαμένο» πολιτισμό, στο πέρασμα των αιώνων αυτός «ανακαλύφθηκε» εκ νέου, επανειλημμένα, και άφησε το αποτύπωμά του στη διαμόρφωση του σύγχρονου Ιράν.